

J. JABLONSKIO VAIDMUO LIETUVIŲ REALISTINĖS VAIKŲ LITERATŪROS RAIDAI

V. AURYLA

Jonas Jablonskis buvo ne tik įžymus kalbininkas, visuomenininkas, bet ir pedagogas, lietuvių realistinės vaikų literatūros ugdytojas. Jis rašė recenzijas, pareiškdamas daug blavių minčių dėl vaikų lektūros, vertė ir įjungė savo mokinius į rusų ir pasaulinės klasikos kūrinių vaikams vertimo darbą, sudarė pasakų ir pasakėčių knygutes ir skaitymo chrestomatijas. J. Jablonskis buvo rūpestingas, gero literatūrinio skonio pedagogas, gilus vaiko psichikos žinovas, supratęs didelę vaikų literatūros auklėjamąją ir estetinę reikšmę. Jo mintys apie vaikų auklėjimą ir literatūrinį lavinimą buvo progresyvios ir teigiamai veikė ano meto lietuvių vaikų literatūros formavimosi procesą, padėjo kovoti prieš klerikalines ir šovininistines tendencijas vaikų skaitiniuose, visokio menkaverčio turinio spausdinėlius, kuriuos jis taikliai pavadino kamšalu. J. Jablonskis ypač rūpinosi vaikų literatūros kūrinių kalba ir pagreitino tos kalbos demokratizacijos procesą.

Pirmą kartą vaikų literatūros kritiko plunksną Jonas Jablonskis paėmė 1894 metais, išėjus M. Valančiaus „Vaikų knygelės“ antrajam leidimui. Jis pažymėjo, jog „išleistojai knygelės, nors ir ne visą ją perspausdydami, atliko itin gerą, tikrai reikalingą Lietuvai darbą: skaitymų vaikams, kaip žinoma, mūsų literatūroje labai maža, ypač nedaug teturime tikrai gerų, visai tinkančių vaikams knygučių“¹. Apgailestaudamas, kad nėra „tam tikrų rašytojų“ (t. y. vaikų rašytojų — V. A.) skaitymo spragai užpildyti, J. Jablonskis siūlė atrinkti tų lietuvių rašytojų kūrinius, kurie yra suprantami „didumai žmonių ir vaikams“². Jis apgailestavo, kad „Vaikų knygelėje“ įdėta M. Valančiaus biografija buvo parašyta „ne populiariškai, ne visiems suprantamai, ko būtų galėta laukti nuo knygutės paskirtos (...) žmonių vaikams“³.

J. Jablonskis pritarė leidėjo darbui „sulietuvinti“ žemaičių tarpe parašytos „Vaikų knygelės“ kalbą, išmesti barbarizmus, nes tokios knygutės turinčios būti visiems lietuviams suprantamos ir parašytos „gryna,

¹ Jablonskio raštai, t. IV, Kaunas, 1935, p. 47.

² Ten pat.

³ Ten pat.

gražia ir lengva kalba", tačiau šį darbą reikia dirbti atsargiai, nepakenkiant rašytojo kalbos specifikai.

Vaikų literatūrą J. Jablonskis traktavo kaip vaikų auklėjimo ir jų psichologijos pažinimo priemonę, todėl, jo manymu, geros knygutės „galėtų būti naudingos vaikams ir mokinantiems vaikus tėvams“⁴. Recenzuodamas Giedrio išleistą knygutę „Gražūs pamokinimai“, J. Jablonskis užsiminė apie pagrindinius reikalavimus vaikų literatūrai. Jo nuomone, kiekvienas kūrinys turi žadinti vaiko fantaziją, veikti jo jausmus, o pats „pamokinimas“ turi būti „duotas apysakutės formoje“, nekristi „į akis su savo tendencija“, „gražiai ir su talentu papasakotas visas negražus atsitikimas“ ir „nužvelgtas vaikų gyvenimas“⁵. J. Jablonskis buvo vienas iš pirmųjų kritikų, dar XIX a. pabaigoje pradėjęs kovą už realistišką ir menišką vaikų literatūrą.

J. Jablonskis neneigė fantazijos, meninės išmonės („panašumo į tiesą“) vaidmens vaikų literatūroje, bet manė, kad kūrinio pagrindas — realaus gyvenimo atspindėjimas, o fantazija tai tik priemonė pagauti vaiko dėmesį, jo vaizduotę. Todėl jis pirmiausia žiūrėjo, ar kūrinys „auklėja mums dorą, tvirtą, drasų darbo žmogelį“, ar tais skaitymėliais jaunieji skaitytojai „verčiami palengva dorais darbo žmonėmis, gerais, mylinčiais vienas kitą draugais“, ar pabrėžiama, „jog darbas — išmintingas ir sąžiningas darbas — yra žmonėms ir jų laimės šaltinis, jog duona verkia tinginio valgoma“⁶. Vaikų literatūra turi būti liaudiška, vaizduoti darbo žmonių vaikų gyvenimą ir tarnauti demokratiniam jų auklėjimui.

Pabrėždamas liaudiškumo principą apsakymėliuose istorine tema, J. Jablonskis norėjo, kad ten būtų vaizduojamas sunkus liaudies gyvenimas, o ne vien kalbama tiktai apie kunigaikščius, jų vaidus ir karus, kryžiuočių ir lenkų intrigas. . . Jis pasisakė prieš senovės lietuvių idealizavimą⁷. Ypač J. Jablonskis piktinosi vaikų skaitymui skirta Prano „Lietuvos istorija“, kurioje prirašyta fantastiškų dalykų apie išgalvotus dievaičius ir vaidilutes, apie kunigaikščius ir kunigaikštėlius, apie jų peštynes ir reikalus, o nieko nepasakojama „apie patį **žmonių gyvenimą**, apie to **gyvenimo plėtotę**, jo atmainas“, kad „Lietuvoj yra buvusi kitados baudžiava“, kad žmonės „ėjo sunkią baudžiavą, kaip ir kur jie mokėsi, kiek jie laisvės turėjo ir t. t.“⁸. Šalia mokyklinio istorijos vadovėlio jis rekomendavo skaityti S. Matulaičio „Lietuvių tautos istoriją“, kuri parašyta „publicisto kalba“ ir kurios „autoriui rūpi, matyti, pačių mūsų krašto žmonių istorija apsaityti“⁹. Teigiamai jis vertino P. Mašioto istorinių legendų rinkinį „Apie Lietuvos senovę (10 pasakojimų)“.

J. Jablonskis labai vertino pasakas, kurios turi mokymo ir auklėjimo ypatybių, atspindi liaudies troškimus ir lūkesčius, ugdo vaikų estetinį

⁴ Jablonskio raštai, t. I, Kaunas, 1932, p. 67.

⁵ Ten pat, p. 66.

⁶ Jablonskio raštai, t. II, Kaunas, 1933, p. 74—75.

⁷ Kalbos vadovėlių konkurso protokolai, VVU MB Rankraštynas, D 752 Rš 2045, 1908.

⁸ Jablonskio raštai, t. II, Kaunas, 1933, p. 186—189.

⁹ Ten pat, p. 190.

skoni. Dar 1905 metais jis parengė ir suredagavo „Lietuvių pasakų“¹⁰ vaikams rinkinį, kuris plačiai paplito to meto mokyklose, o tarybiniais metais išėjo iš naujo dideliu tiražu¹¹. Baikštus kiškutis, nenuorama gaidelis, ilgaliežuvis ir melagė laputė asocijuoja kai kuriuos vaikų charakterio bruožus, moko vaikus etikos ir moralės normų. Pasakoje „Gegužė“ J. Jablonskis paryškino vaizdus lietuvių kovų su grobikais kryžiuočiais, kurie „kalavijais ir ugnimi naikino visa, ką tik rasdami Lietuvoje. Taip darydami, jie sakėsi skelbią mūsų krašte Kristaus mokslą ir verčią lietuvius jį priimti“¹². Fantastinės pasakos „Eglė žalčių karalienė“, „Našlaitė Elenytė“, „Kodėl aš nieko neturiu?“ atskleidžia gėrio ir blogio esmę, padeda vaikams suvokti žmonių santykius. Šiame rinkinyje, kuris susideda iš trisdešimt devynių pasakų, sudėti daugiausia tie lietuvių liaudies kūriniai, kurie supažindina vaikus su pagrindiniais socialinio gyvenimo reiškiniiais ir moralinio elgesio bei etikos normomis. Savo pažiūras į pasaką J. Jablonskis išreiškė Haufo pasakų rinkinio pratarinės žodžiais, rašydamas, kad „doros skaistybė, jausmų prakilnumas, tėvynės meilė ir galų gale nepaprastai graži ir aiški kalba,— štai svarbiausios pasakų ypatybės, kurios traukia į save skaitytojo širdį ir visados trauks“¹³.

J. Jablonskis teigiamai vertino knygas be religinių prietarų. Jis rekomendavo skaityti Žemaitės „Rinkinėlių vaikams“¹⁴, kuris turėjo antiklerikalinę kryptį, o klerikalai visai šią knygutę šmeižė ir patarė jos neduoti vaikams į rankas¹⁵.

Kritikuodamas kunigo J. Ambraziejaus „Elementorių su paveikslais“, išleistą 1906 metais, J. Jablonskis rašė: „Paveikslėlių jame, teisybė, randame nemaža, visą rinkinį. Tarp jų randame „išgamą“ (ponaitį kiaulės snukiu), „bezdžiones“ (kelinėtas, sijonuotas ir skrybėlėtas bezdžionaites), „katina“ (skrybėlėtą, dumiantį pypkę katino pirmagalį), „kuilį generolą“ (generoliškai apsitaisiusį nuriebėlį paršina), „kunigą“ (paties elementoriaus parašytojo, portretą).. ir ironiškai klausia: „Nesuprantama tik, kodės tokioje įvairioje, nepaprastoje kompanijoje panorėjo būti ir pats autorius?“¹⁶. Su santūriu, bet geliančiu sarkazmu jis čia išjuokė kunigus, kurie ėmėsi jiems neįprasto darbo — skaitymo knygų vaikams sudarymo ir tempė jas ant klerikalinio kurpaliao. Atrodo, kad J. Jablonskis, dalyvaujdamas skaitymo knygų ir programų ruošimo komisijoje, taktikos sumetimais vengė stoti į atvirą polemiką su klerikalais, kurie tuomet turėjo didelę galią, bet, pasitaikius progai, jis nevengdavo ir griežtų žodžių. Taip jis sukritikavo ir pasmerkė A. Jakšto surinktas ir sulietuvinatas „Svetimas

¹⁰ Lietuvių pasakos, Vaikų rinkinys, Vilnius, 1905.

¹¹ Sigutė, Vilnius, 1956.

¹² Lietuvių pasakos, Vaikų rinkinys, Vilnius, 1905, p. 9.

¹³ Jablonskio raštai, t. IV, Kaunas, 1935, p. 281—282.

¹⁴ Žr. Kalbos vadovėlių konkurso protokolai, VVU MB Rankraštynas, 'D 752 Rš 2045, 1908.

¹⁵ Kažkoks Katinas „Lietuvių laikraštyje“ užsipuolė knygutę, kad joje „P. Žemaitė išjuokia ženklą kryžiaus arba žėgnonę“, kad autorė joje įpylė „bedievybės nuodų“ ir dėl to knygėlė padarė nemalonų įspūdį. „Lietuvių laikraštis“, 1905, p. 2—3.

¹⁶ Jablonskio raštai, t. I, Kaunas, 1932, p. 122.

gėles", kuriose „daug ir autoriaus politikos ar savotiškų ne visai sveikų aforizmų, kurie, man rodosi, netinka mokyklai“, nes „čia turime tikrai pluoštelį nervingo politiko pamokslėlių, parašytų anarchistiška kalba, tokių pamokslėlių, nuo kurių (. . .) turi būti ir saugojama mokykla“¹⁷.

J. Jablonskis ypač griežtai pasmerkė Voronežo lietuvių buržuazinės kultūros ir švietimo sekcijos veiklą karo metu, nes ji sunkiomis lietuvių liaudžiai dienomis nesirūpino vaikų mokymosi knygų ir jiems būtiniausios lektūros leidimu, o spausdino įvairiausių katekizmus. Pavyzdžiui, 1916 metais sekcija išleido net dvi religines knygas mokyklai — M. Liuterio „Mažąjį katekizmą“ ir J. Rambako „Pamokslą apie išganymo davadą. . .“, kuriose religinės dogmos buvo papildytos be galo reakcingais pamokymais. Kai kuriuos „pamokymus“ J. Jablonskis išrašė savo recenzijoje, norėdamas visuomenei parodyti, kam tarnauja tos knygos. Tų katekizmų autoriai liepia, kad tarnai klausytų „gaspadorių savo su baime ir drebėjimu vierna širdžia“, skiepija paklusnumą carinei valdžiai, grasina revoliucionieriams, nes „kožna dušia tur buti paduota vyriausybei, valdžią ant jos turinčiai. . . Bet kur vyriausybė yra, ta dievo įstatyta. O kas prieš vyriausybę stengiasi, tas prieš paties dievo įstatimą stengiasi. Bet kurie pasistengia, tie sau sunkų sudą sulauks“¹⁸.

Šias knygas J. Jablonskis pavadino „šlamštu“. Jis piktinosi, kad „dabar mūsų „kultūros sekcija“, pasukusi galvą, išrado, jog tas nemokančio lietuviškai siaurapročio vokiėtėlio vertimas yra kaip tik geras „kultūrai“ kelti. . . tarp lietuvių“¹⁹ ir nurodė, kad „taip neatsargiai ir **nekultūringai** galėjo padaryti, deja, tikrai mūsų „Kultūros sekcija!“²⁰. J. Jablonskis pareikalavo, kad Kultūros sekciją imtųsi teisti visuomenės teismas ir pinigų, išleistus šitam katekizmui, tuojau sugrąžintų ir to katekizmo nepardavinėtų.

Čia J. Jablonskis pasisakė aplamai prieš vokiškąją kaizerinę lietuvių ištautinimo ir socialinio pavergimo politiką, o jo pastaba, kad tokių knygų pasirodymas mokinių tarpe diskredituoja pačią religiją, matyt, buvo pasakyta taktiniais sumetimais. J. Jablonskis šioje savo recenzijoje atskleidė, kaip bažnyčia pataikauja valdantiesiems sluoksniams, siekia iš mažų dienų nuodyti vaikų sąmonę, ugdo juos vergiško paklusnumo dvasia ir platina tarp mokinių pačią reakcingiausią ir pačią obskurantiškiausią rašliavą.

Jis savo straipsniuose ir pasisakymuose reikalavo, kad vaikų literatūra teisingai atspindėtų gyvenimą, kurį dažnai iškraipydavo XX a. pradžioje plačiai paplitusi didaktinė sentimentalioji literatūra vaikams. Ši literatūra daugiausia vaizdavo įvairius vabzdžių, paukščių, žvėrių „humaniškus bruožus“, „jautrias širdis“, „meilę artimui“, „ištikimybę draugystei“ ir pan., o apsakymo pabaigoje visų šių analogijų pagalba jaunosios skaitytojus įkyriai moralizavo. Autoriai vieni su kitais lenk-

¹⁷ Jablonskio raštai, t. II, Kaunas, 1933, p. 346—347.

¹⁸ Jablonskio raštai, t. II, Kaunas, 1933, p. 65.

¹⁹ Ten pat, p. 69.

²⁰ Ten pat.

tyniavo, prasimanydami įvairiausius „taurius“ gyvulių ir žvėrių „elgse- nos“ pavyzdžius. Juose floros ir faunos gyvenimas atsispindėjo lyg vaiz- dai rauplėtame, išgaubtame veidrodyje, o moralizuojančios pabaigos darėsi kokčios, žalojo jaunųjų skaitytojų skonį. Pavyzdžiui, XX a. pra- džioje plačiai paplitusiam apsakymėlyje „Nekaltoji rupūžė“ pavaizduota, kaip vaikai badė, mušė pagaliais rupūžę, mėtė ją akmenimis, o senas ark- lys, traukdamas sunkų vežimą, pamatęs tą rupūžę, pasisuko į šalį. J. Jab- lonskis apie šią sentimentalų apsakymėlių rašė: „Ar ne geriau buvo tiesiai pasakyti, jog rupūžė yra tikrai naudingas mums gyvulaitis ir jog kankinti toks gyvulėlis yra visai jau bjaurus, negeras daiktas? Arklys, pastebėjęs rupūžę, pasisuko į šalį negi dėl to, kad jam gailėjo to gy- vulėlio!“²¹.

Dar griežčiau jis atsiliepė apie apsakymus, vaizduojančius žvėrių „mielaširdingumą“. Antai, anuomet plačiai vaikų skaitomame apsakymė- lyje „Liūto dėkingumas“ pavaizduotas įniršęs liūtas, kuriam į narvą ėme- tamas sudraskyti žmogus. Tačiau liūtas „nieko jam nedarė, tik laižė jo rankas“, nes atpažino savo geradarį, kuris jam kalnuose buvo ištraukęs rakštį iš lopos. Teisėjų širdys suminkštėjo, ir jie tam vergui, pasmerktam žūti romėnų cirko liūtų nasruose, dovanuoja gyvybę. J. Jablonskis visus tokius apsakymus pavadino kamšalu, plepalais ir griežtai klausė: „Ar ne metas būtų imti kiek rimčiau, be tokių prasimanymų, kalbėti su vaikais mokykloje? Ar negal tuos senovės plepalus atstoti vaikams vieni kiti tik- rieji mūsų pačių gyvenimo reiškiniai?“²². J. Jablonskis kovojo prieš sen- timentaliąją vaikų literatūrą, prieš antropomorfizmą, kuriuo be saiko „įdvasinami“ įvairūs gamtos reiškiniai. Recenzuodamas M. Šalčiaus (Mar- čiaus Rūtino) apsakymą „Klevelis ir eglaitė“, J. Jablonskis pasmerkė me- džio lapelio „dūsavimus“, „dejonės“, „skundus“, kad jam teksią žemėje supūti. Recenzentas pažymi, kad „autorius turėjo žinoti, jog niekinimai, dūsavimai, tyčiojimas (..) nesutinka su tuo, ką vaikas patirs, jei nėra dar patyręs, kiek vėliau apie gamtos dalykus“²³. Jis nurodė, kad su vaiku reikia kalbėti tiesiau, ypač apie gamtą.

Siekdamas tikroviškumo, kūrinio ryšio su gyvenimu, J. Jablonskis orientavosi į kaimo vaiką ir nesiuėlė į vaikų knygas įtraukti net liaudies dainų, kurios nutolusios nuo vaiko kasdieninės tikrovės, nuo jo gyvena- mosios aplinkos. Apie dainą „Oi nėra niekur tokio dvarelio, kaip tik mano tėvelio: **marmuro sienos, deimanto langai ir stiklinės duralės**“ J. Jab- lonskis sako, kad vaikas kažin ką galės pagalvoti, palyginęs šį vaizdą „su savo tėvų troba“, ir pažymi, jog „vaikas iš jų gali be reikalo gauti tik supratimo apie mūsų dainas, kad jose nieko nėra teisybės, kad jos tėra vieni niekai arba melai,— o to reikėtų vengti“²⁴. Jis siūlė vaikus supažindinti su tomis liaudies dainomis, kuriose atsispindi vargdienių gy- venimas. Tai nereiškia, kad jis neigė hiperbolę liaudies dainose. J. Jab-

²¹ Jablonskio raštai, t. II, Kaunas, 1933, p. 81.

²² Ten pat, p. 83.

²³ Ten pat, p. 303.

²⁴ Jablonskio raštai, t. II, Kaunas, 1933, p. 290.

lonskis tik siekė, kad kiekvienas kūrinys padėtų vaikui atkurti socialinės tikrovės vaizdus, artimus vaiką supančiam pasauliui.

Mokslo grožinėje ir mokslo populiarinimo literatūroje J. Jablonskis reikalavo, kad bičių, skruzdžių, paukščių ir apamai visoks gyvosios ir negyvosios gamtos pasaulis būtų pavaizduotas be jokio primityvinimo, nenusikalstant mokslinei tiesai. Idealistinės pasaulėžiūros šalininkai vaikų literatūroje mokslą stengėsi pajungti religijos propagandai, nepripažino evoliucijos, atkakliai vaikams skiepijo mintį, kad „visi daiktai nuo saulės iki mažiausios muselės yra dievo sutverti arba padaryti iš nieko“²⁵. J. Jablonskis pasisakė prieš tokią antimoksliską „rašliavą“ ir reikalavo, kad gamtos vaizdavimas vaikų literatūroje būtų moksliskai tikras, neprieštarautų naujausiems mokslo daviniams.

J. Jablonskis, recenzuodamas P. Mašoto mokslo grožinius kūrinius „Mokslo pasakas“, „Senio pasakas vaikams“, „Naujas senio pasakas“, „Augalų pasakas“, B. Grigaitytės sulietuvintą vertimą „Nuostabūs skruzdės gyvenimo atsitikimai“ ir kitus leidinius, pažymėjo, kad mokslo grožinių kūrinių skaitymas duoda ne vien praktinių žinių, verčia galvoti ne tik apie „vaikų dalykėlius“, o apamai lavina protą, duoda mokslinį supratimą „apie žemę, saulę, žvaigždes, apie dieną, naktį ir kitus daug kam neįmanomus dalykus“. Taigi jis reikalavo ne empiriškai mokslo reiškinius vaizduojančios literatūros, o manė, kad mokslo grožinė literatūra turi lavinti skaitytojo protą, formuoti jo pasaulėžiūrą, šalinti iš skaitytojų galvų visokiausius prietarus. Jis nurodė, kad ir mokslo grožinėje literatūroje reikia pavaizduoti žmogaus darbą ir protą, kuris „amžių amžius dirbdamas iškėlė pagaliau žmogų į padangių aukštybes. . . Ir vis dėlto protas savo darbo nepabaižė dirpti. . . de ja, šituo protu ir išminties vaisiumi tuo tarpu žmonės vienas kitam žudyti tesinaudoja. Bet, tikėkim, ateis kada laimingos dienos. . . ir šitie daiktai — oro lekiamosios pūslės, laivai ir mašinos — ne kraujui lieti, tik žmonių gyvenimui lengvinti tebus“²⁶. J. Jablonskis manė, kad šio žanro literatūra vaikams turi duoti žinių, plėsti jų akiratį, formuoti mokslinę pasaulėžiūrą ir kartu uždegti skaitytojus moksliskai svajoti, protauti, kad jie išaugtų kūrybingomis asmenybėmis ir savo moksline veikla tarnautų humaniškiems tikslams, taikai.

J. Jablonskis lietuvių vaikų literatūroje pasižymėjo ir kaip vertėjas. Suprasdamas, kad vaikams šalia grožinės literatūros kūrinių reikia duoti mokslinių žinių iš gamtos, geografijos, geologijos, technikos ir kitų pagrindinių mokslo sričių, J. Jablonskis rašė: „Norėdami eiti patys kultūringyn — galime ir turime naudotis ir kitų tautų paveikslu, jų prityrimais“²⁷. Jis ypač vertino rusų literatūrą ir ėmėsi supažindinti vaikus su geriausiais rusų klasikos kūriniiais. Vertimų darbui dirbti J. Jablonskis suorganizavo mokinių vertėjų kuopeles Vilniuje ir Panevėžyje, joms vadovavo ir suredagavo, dažnai iš naujo perrašydamas, mokinių išverstus tekstus. 1907 metais Vilniaus mokinių kuopelė išvertė I. Turgenevo apysakaites

²⁵ „Saltinėlis“, Nr. 12, Seinai, 1910.

²⁶ Jablonskio raštai, t. IV, Kaunas, 1935, p. 211—212.

²⁷ Jablonskio raštai, t. II, Kaunas, 1933, p. 60—61.

„Mumu“ ir „Putpelė“, kurios buvo skirtos vidutinio ir vyresnio mokyklinio amžiaus vaikams. Kitais metais Panevėžio mokiniai, J. Jablonskio vadovaujami, išvertė žymaus rusų mokslininko zoologo, keliautojo ir eilės mokslo populiarinimo knygučių vaikams autoriaus profesoriaus M. Bogdanovo „Visuomenės įnamius“. J. Jablonskis vertėjams siūlė versti ne teksto žodžius, o teksto mintis. Jo manymu, vaikų literatūros vertimai „turi būti rašomi visai gyvai — taip, kad skaitytojas, turėdamas prieš save „vertimą“, jaustųsi esąs visai namie, turįs darbo su rašiniu, skiriamu tiesiog Lietuvos vaikams“²⁸. „Visuomenės įnamių“ vertimu J. Jablonskis praktiškai parodė, kaip reikia verčiamus mokslo populiarinimo kūrinius priartinti prie lietuvių vaikų galvosenos, jų buities. Jis neperdirbo kūrinių turinio, bet daineles, pasakečias ir kitokius sudominamuosius intarpus pakeitė identiškais lietuvių tautosakos ir poezijos pavyzdžiais, kurie specifiskiau padeda atskleisti lietuviškosios faunos gyvenimo įvairumą. Apsakymėlių „Musia“ jis pradeda humoristine lietuvių liaudies pasaka apie musės „nuotykius“ lietuvių ir prūsų ūkininkų gryčiose. Ypač jis vykusiai į vertimus įvedė lietuvių liaudies dainas ir lietuvių gamtinės poezijos pavyzdžius. Pavyzdžiui, straipsnelyje „Žvirblis“ vietoje rusų liaudies dainos apie žvirblį

«Повадился воръ — воробей летати,
Мою конопельку — мою зеленую клевати»²⁹

įdėjo lietuvių liaudies dainele

„Pasėjo tėvelis	Nupešė žvirblėlį,
Gelsvus miežius.	Nudulkino;
Nuėjo tėvelis	Iškepė žvirblėlį,
Miežių lankyt.	Iščirškino;
Nukovė žvirblėlį,	Suprašė tėvelis
Nutrinkino;	Kaimynų būrį;
Parvežė žvirblėlį,	Suvalgė žvirblėlį,
Pargirgždino;	Supuškino ³⁰ .

Straipsnelyje „Kregždė“ miško aprašymo vaizdelyje vietoje žodžių

«Идетъ, гудеть зелёный шумъ,
Зелёный шумъ, весенний шумъ»³¹

įdėjo žodžius iš A. Baranausko poezijos:

„Čiulba, kliauga ir šaukia“³².

Toks lietuvių tautosakos ir klasikinės poezijos elementų įvedimas į laisvai atpasakotus mokslo populiarinimo literatūros kūrinius tuo metu buvo teigiamas dalykas, nes neiškreipė mokslo faktų, o įvedė gimtojo krašto spalvų, vaikams padėjo pažinti lietuviškos gamtos aplinką. Knygutė plėtė jaunųjų skaitytojų akiratį, formavo jų materialistinę pasaulėžiūrą, aplamai kėlė vaikų smalsumą žinioms, mokslui.

²⁸ Jablonskio raštai, t. IV, Kaunas, 1935, p. 241.

²⁹ М. Богданов, Мирские захребетники, Очерки изъ быта животных, сельскихъ около человека, изд. 15, С. Петербург, 1903, стр. 71.

³⁰ М. Богдановас, Visuomenės įnami, Vilnius, 1908, p. 64.

³¹ М. Богданов, Мирские захребетники, С. Петербург, 1903, стр. 46.

³² А. Баранаскас, Аныкščių šilelis, Vilnius, 1905, p. 9.

J. Jablonskio vadovaujami mokiniai vertėjai lietuvių vaikų literatūrą papildė Žorž Sand apysaka „Baisusis milžinas“. Knygoje jaudinančiai pavaizduota atkakli jaunuolio kova su gamtos jėgomis, iškeliamas darbo reikšmė. J. Jablonskis neatsitiktinai pažymėjo, kad apysaka labiausiai tinka mokyklų bibliotekoms ir įvairioms jaunuomenės skaitykloms.

Patiems mažiesiems vaikams J. Jablonskio pastangomis buvo išleista sutrumpinta Meterlanko pasaka „Žydrasis paukštis“. J. Jablonskis rodė pavyzdį, kaip gerais vertimais galima praturtinti to meto negausią lietuvių vaikų literatūrą ir mokyklinės bibliotekas, išstumti reakcinę klerikalinę vaikų literatūrą.

J. Jablonskis rūpinosi, kad augtų realistinė lietuvių vaikų literatūra ne tik kiekybės atžvilgiu, bet kad ji būtų vertinga ir savo turiniu, auklėjamosiomis mintimis, pažintine medžiaga, o ypač kalba, kuri tuo metu buvo perpildyta įvairių tarmių žodžiais, nevykusiais naujadarais, užteršta skoliniais ir barbarizmais, plintančiais daugiausia per bažnyčią ir religinę literatūrą. J. Jablonskis, kaip žymiausias to meto lietuvių literatūrinės kalbos normintojas, stengėsi apvalyti literatūrinę kalbą nuo vadinamųjų kalbos „šiukšlių“, siekė, kad vaikai iš mažens išminktų naudotis tikslia, gražia ir taisyklinga kalba. Dėl šių priežasčių mes J. Jablonskio asmenyje matome vaikų skaitinių recenzentą, redaktorių, vertėją ir rinkinių sudarytoją. Jis dėjo pastangų mokyklų bibliotekas papildyti vertingais vaikų literatūros kūrinių, nes, jo manymu, gerai kalbėti ir rašyti galima išmokti tik „iš geros kalbos skaitinių“. Praplėsdamas savo mintį, J. Jablonskis rašė: „Man rodos, kad mes tikrai turime rūpintis duoti mokyklai turiningų geros kalbos skaitinių, juo labiau, kad patys mes savo kalba, bent daugumą, neduodam jai tuo tarpu gero pavyzdžio, iš vienos gramatikos mokiniai neišmoks taisyklingai kalbėti ir rašyti apie įvairius parūpusius jiems literatūros mokslo dalykus“³³.

Šiuo tikslu, kaip minėta, jis dar 1905 metais sudarė lietuviškų pasakų rinkinį vaikams. 1920 metais pasirodė jo išverstų Krylovo pasakėčių rinkinys, išėjęs tris kartus. Čia buvo įdėtos kai kurios lietuvių pasakėčios ir Ezopo pasakėčių vertimai. Šie rinkiniai buvo tarytum tas šaltinis, iš kurio ilgą laiką sėmėsi turiningų ir taisyklingai suredaguotų pasakų ir pasakėčių įvairių elementorių, chrestomatijų ir skaitymo knygų vaikams sudarytojai. Jis taip pat suredagavo D. Koropčevskio pasakojimą „Urvinis žmogus“ ir rinkinio „Vargo mokyklai“ dvi dalis. Rinkinys „Vargo mokykla“ buvo svarbus to meto mokyklai ne tik savo turiniu, bet ir gera kalba, kurią nuolat taisė ir tobulino J. Jablonskis (J. Jablonskis redagavo keturis šio rinkinio leidinius). Rinkinio populiarumą rodo tas faktas, kad „Vargo mokykla“ ir po J. Jablonskio mirties buvo leidžiama toliau ir išėjo septyniais leidimais. Nė vienas to meto kultūros veikėjas ir pedagogas nėra taip plačiai rašęs apie vaikų skaitinius ar savo darbu tiek pasitarnavęs jų išleidimui.

³³ Jablonskio raštai, t. IV, Kaunas, 1935, p. 318.

J. Jablonskis iš savo akiračio neišleido ir vaikų periodikos recenzavimo, rašė apie vaikų laikraščius „Saulutė“ ir „Žiburėlį“, teigiamai vertino jų straipsnius, rekomendavo, kad tėvai tuos žurnaliukus pirktų vaikams kaip geras dovanas. J. Jablonskio pasirinkti recenzavimui vaikų laikraščiai savo progresyvesnėmis mintimis skyrėsi nuo klerikalų leidžiamų ir obskurantizmą propaguojančių laikraštukų.

Kovodamas už liaudišką, laisvą nuo religinių prietarų, moksliskai gyvenimo tikrovę ir gamtos reiškinius vaizduojančią vaikų literatūrą, J. Jablonskis kartu kovojo ir už tos literatūros meniškumą, už kūrinių kalbos taisyklingumą. Jis nemaža dėmesio skyrė vaikų eilėraščių ir bene pirmasis stojo į kovą su kaltine, negyva vaikų poezija, daugiausia deklaravusia įvairius religinius, moralinius ir etinius pamokymus vaikams. Jis eilėraščius vaikams skirstė į dvi grupės: poetų kūrinius ir „eiliarašių“, „eiliadirbių“ darinius. Jo nuomone, tikro poeto eilinio darbelis yra jo vaizduotės ir širdies dalykas, parašytas remiantis tam tikromis dailės taisyklėmis. Jei poetas menkas, jei vaizdelį, kurį jis piešia, sunku suprasti, jei poetas neduoda vaiko supratimui nieko gyva, nieko vaizdinga, tad aišku, jog tas eilėraštis vaikams, ypač jų skaitymo knygoms, netinka. Eilėraščiai neturi būti „tik tušti žodžiai, nieko nepasaką nei širdžiai, nei protui“³⁴. Tikra poezija turi būti turininga, vaizdinga, emocionali, be įmantrių „lyg ne vietoje, lyg be reikalo išsvajotų žodžių“³⁵. Jisai nepatarė vaikų poetams „labai tolti nuo žmonių kalbos“³⁶ ir norėjo, kad eilėraščių posakiai sutiktų „su mūsų tautosakos ir kalbos dėsniais“³⁷. J. Jablonskis praktiškais pataisymais parodė, kokia turėtų būti eilėraščių kalba (pvz., posakį „baravykas po beržu *sėdėdamas*“ jis taiso: *tupėdamas, lindėdamas, stypsodamas*; paukščiai lizdų *neveja*, bet *suka*, o ereliai, gandrai — *krauna* ir t. t.). Nagrinėdamas vaikų poezijos ritmo ir rimo klaidas, nurodo, kad tų klaidų daugumas „yra ne poetų, bet eiliadirbių dariniai“³⁸. Jis pateikė daug būdingų to meto vaikų poezijos rimavimo klaidų: „1) *apden-gia* (tvirtagalis kirtis) — *įstengia* (tvirtapradis); 2) *nušluosto* — *paglosto*, *užmiršta* — *varksta* (*uo* ir *o*, *ir* ir *ar* jokios darmės nesudaro eiliagaliuose); 3) *išgirdo* — *pagirdė* (čia skiriasi ir kirtis ir pati žodžio galūnė); 4) *pus-nis* — *arklys* (skirtumo čia daro ir pati galūnės balsė); 5) *dainuoju* — *ap-raudoju* (čia turime *uo* ir *o* galūnėje)“³⁹ ir t. t. „Jei eiliarašys, ką kurdamas ir rašydamas, tuos dalykus (ritmą, eilučių galūnių sąskambius — V.A.) visai niekina, jei jisai pats tokių tėra ausų, jog tų dalykų skirtumo ir reikšmės visai nejaučia kalboje, tad jis yra mažas, labai mažas poetas“⁴⁰. Dėl to „ne visa, kas eiliadirbių per akis rimuojama, tinka mūsų žmonių vaikams“⁴¹. Jis pasisakė prieš eilėraščius, parašytus bloga kalba: „Negi

³⁴ Jablonskio raštai, t. II, Kaunas, 1933, p. 291.

³⁵ Jablonskio raštai, t. IV, Kaunas, 1933, p. 219.

³⁶ J. Jablonskis, Rinkti iai raštai, t. II, Vilnius, 1959, p. 227.

³⁷ Ten pat, p. 227.

³⁸ Ten pat, p. 214.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ J. Jablonskis, Rinktiniai raštai, t. II, Vilnius, 1959, p. 228.

⁴¹ Ten pat, p. 227.

galime eilėrašciais griaute griauti mokykloje tą kalbą, kurios patys joje mokome; negi galime dildyti per mokyklą gimtosios kalbos ypatybes ir vaiko kalbos dailės skonį!"⁴². Šie jo griežti pasisakymai buvo nukreipti prieš didaktinius eilėraščius ir tuos asmenis, kurie imdavosi eiliavimo darbo, neturėdami jokių poetinių duomenų, bet manė, kad vaikams gali eiliuoti kiekvienas bent kiek plunksną valdantis žmogus. Jis sudavė rimtą smūgį tendencingai buržuazinei vaikų literatūrai. J. Jablonskis kvietė poetus ir mokykloje dirbančius literatus, kad jie sudarytų eilėraščių rinkinius, kurie būtų tikros vaikų poezijos pavyzdžiai, tiktų vaikų mokymui, auklėjimui ir jų estetiniam lavinimui.

J. Jablonskis, plačiai darbuodamasis įvairiuose vaikų lektūros baruose, visuomet buvo susirūpinęs jaunosios kartos auklėjimu, jų gimtosios kalbos prusinimu. Jam kėlė nerimą, kad buržuazinės Lietuvos valdantieji sluoksniai „nesirūpina kaip reikiant savo krašto ateitimi“, ignoruoja progresyvios vaikų literatūros vaidmenį jaunosios kartos auklėjimui. Jis pabrėžė, kad „vaikų laikrašciais ir šiaip skaitymais, jei rimtai norime dirbti visuomenės darbą ir gyventi su rytojumi, turime imti rimčiau rūpintis“⁴³. To rūpinimosi vaikų lektūra šviesus pavyzdys jis pats ir buvo.

J. Jablonskis suredagavo Žemaitės „Rinkinėlių vaikams“ ir K. Sakalausko-Vanagėlio „Dovanėlę“ bei daugelį kitų vaikų skaitymui skirtų knygų. Jis savo recenzijoje gvildeno ne tik vaikų literatūros kalbą, bet ir jos idėjinį turinį ir meninę formą, išskeldamas progresyvius auklėjamuosius pradus. Galima tvirtinti, kad XX a. pirmaisiais dviem dešimtmečiais pro J. Jablonskio akiratį nepraslydo nė viena reikšmingesnė vaikams skirta knyga. Jis nagrinėjo K. Jakučionio, J. Palukaičio, M. Vasiliausko ir kitų autorių elementorius, P. Klimo, M. Šalčiaus, S. Mečiaus, J. Murkos ir kitas mokyklinio skaitymo knygas. Su nepaprastu dėmesiu jis sekė originaliosios lietuvių vaikų literatūros raidą ir savo žodį pasakė dėl visų svarbesnių knygų. Jis ypač teigiamai vertino P. Mašiotų kūrybą vaikams, išskeldamas atskirų kūrinių reikšmę vaikų proto lavinimui, jausmų taurinimui ir taisyklingos kalbos ugdymui. Jis plačiai nagrinėjo ir teigiamai vertino Brolių Grimų, Haufo, Pero pasakas, D. Mamin-Sibiriako, H. Bičer-Stou, J. Kuperio, Main Rido ir kitų pasaulinės vaikų literatūros klasikų kūrinius.

Įžymusis kalbininkas daug pasidarbavo propaguodamas ir puoselėdamas geriausius vaikų literatūros daigus. Tačiau reikia pažymėti ir kai kuriuos svarbesnius J. Jablonskio pažiūrų vaikų literatūros klausimais ribotumus. Veikiamas smulkiaburžuazinės ideologijos, J. Jablonskis vaikų auklėjimo klausimais nepriartėjo iki marksistinių pažiūrų, o liko švietėjas. „Švietėjai,— nurodo V. I. Leninas,— neišskyrė, kaip savo ypatingo dėmesio objekto, nė vienos gyventojų klasės, kalbėjo ne tikrai apie liaudį aplamai, bet net ir apie naciją aplamai“⁴⁴.

⁴² Ten pat, p. 214.

⁴³ Jablonskio raštai, t. II, Kaunas, 1933, p. 265.

⁴⁴ V. I. Leninas. Raštai, t. II, Vilnius, 1950, p. 478.

Štai kodėl J. Jablonskis per silpnai akcentavo socialinio gyvenimo klausimų nušvietimą, nekalbėjo apie klasių kovos atspindžius vaikų literatūroje, ryžtingai ir visiškai nuosekliai nepasisakė prieš klerikalinių minčių vaikams skiepijimą, nors kai kuriuos klerikalinius leidinius ir aštriai kritikavo. Nežiūrint kai kurių pažiūrų ribotumų, J. Jablonskiui tenka dideli nuopelnai ugdant realistinę, persunktą demokratine dvasia, XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios lietuvių vaikų literatūrą. Jis pasisakė, kokia, jo nuomone, turi būti vaikų literatūra, nurodė svarbiausius vaikų literatūros specifinius bruožus, reikalavo vaikų literatūros kūrinius vertinti, atsižvelgiant į vaikų amžiaus ypatybes. Jis kovojo už vaikų literatūros idėjiškumą, jos auklėjamąjį — meninį įtaigumą ir suprantamumą jaunajam skaitytojui. J. Jablonskis rūpinosi, kad vaikų skaitinius sudarytų įvairių grožinės literatūros žanrų kūriniai: tautosaka, gerai paruošti vaikų literatūros rinkiniai, mokyklinės chrestomatijos. Jis labai vertino biografines apybraižas, išskirtinę vietą teikė mokslo populiarinimo literatūrai ir savo darbais prisidėjo prie mokyklinių bibliotekų komplektavimo progresyviais ir meniškais kūriniais vaikams.

Dideli nuopelnai jam tenka kaip lietuvių vaikų literatūros kūrinių kalbos ugdytojui, jos puoselėtojui.

J. Jablonskis sudavė smūgį menkavertei idėjiniu ir meniniu atžvilgiu sentimentalijai didaktinei literatūrai, padėjo augti originaliajai realistinei lietuvių vaikų literatūrai ir tapti jai neatskirama pažangiosios lietuvių grožinės literatūros dalimi.

J. Jablonskio darbai duoda reikšmingų patarimų kai kuriems ir šių dienų lietuvių tarybinės vaikų literatūros klausimams spręsti.

РОЛЬ И. ЯБЛОНСКИСА В РАЗВИТИИ ЛИТОВСКОЙ РЕАЛИСТИЧЕСКОЙ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

В. АУРИЛА

Резюме

И. Яблонскис был не только выдающимся лингвистом, общественником, но и педагогом, своей деятельностью способствовавшим развитию литовской реалистической детской литературы. Он еще в конце XIX в. стал заниматься вопросами детской литературы. Его высказывания о специфических особенностях детской литературы, ее идейном содержании и художественной форме были прогрессивными и оказали положительное влияние на развитие литовской реалистической детской литературы. Они были направлены против клерикальных, и шовинистических тенденций в детской литературе.

В статье рассматривается продуктивная и разносторонняя деятельность И. Яблонскиса в формировании литовской реалистической детской литературы, основанной на демократических идеях (рецензии на

произведения детской литературы, их редактирование, переводы, составление сборников, подготовка к изданию литовских народных сказок для детей).

Своей деятельностью Й. Яблонскис нанес удар сентиментальной дидактической детской литературе, весьма слабой в идейном и художественном отношении, способствовал росту оригинальной литовской реалистической детской литературы и помог стать ей составной частью литовской прогрессивной художественной литературы.
